

Capitolul 2.

Bărbatul și femeia – unitate în diversitate sau diversitate spre separare

Dintotdeauna, imaginea socială a celor două sexe a fost apreciată diferit în toate societățile. Excluzând particularitățile genetice care, firească, fac diferența, raporturile bărbat – femeie au un accentuat avantaj în favoarea bărbatului. Mediile de socializare, în primul rând, au creat imagini diferite asupra bărbaților și femeilor în așa fel încât, încă de la naștere, băieții și fetele au fost tratați diferit. Astfel, stereotipurile sociale ca „eh, e femeie!”, „las-o că-i femeie și nu știe!”, „femeia trebuie să se supună bărbatului” etc. sunt ecouri tradiționale acceptate fără a le cântări gradul de realitate.

Atitudinile de gen sunt expresii ale socializării, ale factorilor personali și, desigur, ale mediului social. Vladimir Pasti distinge trei dimensiuni în explicarea acestor atitudini: individul, gospodăria și societatea.

Individul, consideră Vladimir Pasti, primește prin procesul socializării o serie de valențe și valori prin care i se transmite și i se educă o anumită identitate de gen. Acest tip de abordare pune față în față moștenirea biologică a persoanei și societatea, cu întregul său ansamblu de la familie și grupuri sociale și până la cadrul instituțional. Toate acestea educă și modelează imaginea de gen și, în consecință, atitudinile față de gen.

A doua dimensiune identificată, gospodăria, reprezintă mediul de intersecție al „interiorului” cu „exteriorul” și face trecerea dinspre relațiile inter-individualiste către relațiile sociale. Importanța acestei dimensiuni constă în faptul că

poate oferi date concrete asupra modalității în care este distribuită autoritatea în mediul familial. Studiile acestor structuri de autoritate la nivelul familiei atestă un dezechilibru de distribuire a puterii și resurselor, ceea ce a dus la concluzia că posibilitatea unui echilibru prea mare în raporturile de putere dintre sexe este foarte greu de realizat. Astfel, dacă legislația cere o distribuție egalitară a responsabilităților familiale, ea devine dificil de aplicat deoarece nu se poate stabili care ar fi suma exactă de comportamente a fiecărui sex. Din această cauză, modalitatea de a aprecia rolurile și valențele unui gen nu este expresia directă a politicilor publice în domeniu, ci a modului în care individul a fost socializat, a opticii sale personale prin care se raportează la celălalt sex.

Ultima dimensiune, cea socială, influențează comportamentul de gen în măsura în care, organizarea producției și a consumului, a vieții comunitare și a celei publice reproduce raporturile de putere stabilite deja la nivelul gospodăriei și le întărește prin mecanisme sociale generalizate (Pasti, 2003, p. 64 - 65).

Expresia diferențelor sociale dintre sexe, precum și a dezechilibrelor dintre genuri a fost observată în toate comunitățile și în toate momentele istoriei. Dacă ar fi să citim definiția femeii și a bărbatului în dicționarele mai vechi, am putea observa diferențele de optică asupra celor două sexe.

Variantele anterioare ale *Dicționarului explicativ al limbii române* surprindeau și ele aceste diferențe de optică asupra celor două sexe. Astfel, femeia era descrisă mai puțin avantajos decât bărbatul, imaginea masculină fiind mult superioară celei feminine.¹

¹ **FEMÉIE** - 1. Persoană adultă de sex feminin; muiere. 2. Persoană de sex feminin căsătorită. ♦ (Pop.) Soție, nevastă.

FEMÉIE s. 1. (pop.) muiere, nevastă, fustă. (*O ~ cu un copil.*) 2. femeie de serviciu v. servitoare. 3. femeie de stradă v. prostituată.

Istoria relațiilor dintre sexe pornește, însă, de la superioritatea femeii asupra bărbatului. Pentru că primele așezări umane s-au dezvoltat acolo unde hrana se obținea foarte ușor, independența femeii este ușor de înțeles. Mai mult, o calitate în plus, aceea de a naște și a aduna în jurul ei familia prin prisma calităților sale materne, îi crea o poziție superioară în fața bărbatului. Raporturile de putere între bărbați și femei apar atunci când s-a ajuns la o relație de dependență a unui partener față de celălalt. Or, epoca metalului în care forța fizică făcea diferența, a constituit o primă premisă a modificării raporturilor dintre parteneri.

Ceva mai târziu, femeia apărea ca o proprietate a bărbatului de care putea dispune așa cum dorea el. El deținea drepturile depline asupra femeii sale, el îi trasa suma de sarcini etc. Răul produs de cineva asupra unei femei nu era contabilizat ca fiind un rău produs femeii respective, ci ca o ofensă adusă bărbatului său. Astfel, într-un trib din Australia, omorârea soției cuiva era înțeleasă ca un act de ultraj împotriva soțului ei. Dacă cineva avea raporturi intime cu acea femeie, fără acordul soțului său, era considerat tot un act de

FEMÉ//IE ~i f. 1) Persoană matură de sex feminin. ~ în casă femeie angajată, în trecut, pentru treburi gospodărești. 2) *pop.* Persoană de sex feminin care și-a pierdut fecioria.

BĂRBĂT - I. s. m. - 1. Persoană adultă de sex masculin. Om în toată firea. 2. Soț. II. Adj. (Rare) Curajos; voinic; harnic, activ.

BĂRBĂT adj. v. *brav, curajos, cutezător, dârș, inimos, îndrăzneț, neînfricat, semeț, viteaz.*

BĂRBĂ//T 1) Care este înzestrat cu forță fizică și curaj. 2) *rar* Care muncește mult și cu folos; harnic; laborios; vrednic.

BĂRBĂ//T 1) Persoană adultă de sex masculin. 2) Persoană plină de energie și de fermitate; om în toată firea. ~ **de stat** persoană marcantă, aflată într-un post de conducere important. 3) Persoană de sex masculin căsătorită, considerată în raport cu femeia ce i-a devenit soție; soț. (<http://dexonline.ro/search.php?cuv=femeie>, <http://dexonline.ro/search.php?cuv=barbat>)

ultraj împotriva sa. Soțul își putea împrumuta soția altcuiva, ca simbol al drepturilor asupra ei (Radcliffe-Brown, 2000, p. 38).

Începând cu primele perioade ale creștinismului, imaginea religioasă promovată de scripturi a încercat să construiască într-o formă morală relația dintre bărbat și femeie (Juravle, Sasu, Spătaru, 2016). Cu toate acestea, influențele religioase asupra imaginii de gen tind să nu se depărteze prea mult de stereotipurile mentalităților anterioare. Deși imaginea biblică a raporturilor dintre sexe este privită pe alocuri egalitar, totuși există teologi care în interpretările lor încearcă să fundamenteze inechitatea socială pe texte din Sfânta Scriptură. Pentru că prima persoană ispitită de diavol este femeia și apoi bărbatul prin femeie, unii teologi consideră femeia inferioară tocmai din această cauză și, din acest motiv, întregul sistem tradițional preia influențele teologice considerând femeia inferioară bărbatului. Logica simplă a lucrurilor ne-ar putea arăta, mai degrabă, superioritatea femeii asupra bărbatului. Dacă ispitirea femeii a fost făcută de o ființă dintr-o altă formă existențială, ispitirea bărbatului de către femeia sa arată o influență directă asupra lui, deci cel puțin o relație de egalitate între ei. Deși Biblia poziționează cele două sexe într-un raport de relativă egalitate, mai tot sistemul tradițional are această influență despre inferioritatea femeii și din spațiul religios. Cu toate acestea, remarcă profesorul Ilie Bădescu, relația teologică reală dintre cele două sexe este una egalitară, lucru ușor observabil în manifestările cultice care unesc prin cununie bărbatul cu femeia: „dacă prototiparul legăturii trupești a bărbatului cu femeia este familia întemeiată prin cununie, expresia unității celor doi e iubirea conjugală, singura iubire castă..... Ea dezvoltă o întregă arhitectură de sentimente și simțiri, de la delicatețea bărbatului, la intimitate, la dăruirea jertfelnică a soților unul altuia” (Bădescu, 2005, p. 27).

Istoria relațiilor dintre sexe poate demonstra în mai toate etapele vieții sociale inegalitatea de gen, relațiile fiind orientate în spiritul avantajelor masculine și am putea spune că, sistemul tradițional a reprezentat mediul social optim pentru dezvoltarea și fundamentarea inechității de gen. Mai mult, „debutul” modernității începe cu o „decontare” a statusului masculin până la nivelul egalității de gen, fapt care a menținut o perioadă destul de mare reticența bărbatului la acest tip de evoluție socială. Atunci când se vorbește despre evoluția socială a celor două genuri, se vorbește, de fapt, de evoluția statusului și a rolurilor feminine.

1.1. O istorie a relațiilor dintre sexe

Ierarhizarea sexelor apare în societate din momentul în care grupurile sociale gândesc relații pe termen mai lung. Relațiile presupun reguli, roluri și acțiuni care pot promova mai bine sau mai puțin bine o anumită categorie socială. Hoardele primitive nu se interesau mai deloc de posteritate. Fără a fi legate de un teritoriu, fără bunuri în posesie și fără stabilitate, ele nu aveau cum să-și formeze o idee despre permanență. Nu aveau grija supraviețuirii și nu se recunoșteau în descendenți; nu se temeau de moarte și nu își puneau problema moștenirii; copiii nu valorau prea mult, iar dovadă stă rata crescută de infanticid la popoarele nomade. În timp, maternitatea se va contura mai bine într-un sistem de sarcini cărui i se adaugă treptat și rolurile domestice. Și pentru că nașterea și alăptatul nu au fost considerate activități, ci funcții naturale, mamele nu puteau vedea în asta rațiunea unei afirmări pline de mândrie, ci o menținere în stare de necesitate biologică. În schimb, situația bărbatului este din ce în ce mai diferită. Forța fizică de care se folosește în procurarea resurselor începe, treptat, să-i construiască o imagine socială

și, totodată, o poziție superioară femeii care se vedea dependentă de bărbat.

Ceva mai târziu, influențele civilizației romane, mai ales asupra dreptului civil, s-au făcut simțite într-un spațiu cât mai larg. Femeia va fi cu totul aservită patrimoniului și, astfel, grupului familial. Ea este exclusă spațiului public și își va petrece viața în incapacitate și servitute.

Apariția creștinismului aduce o altă imagine asupra raporturilor dintre sexe. Suflul caritabil inspirat de Evangheliile arată o preocupare pentru binele femeilor, fapt care a făcut ca numărul de femei care au aderat la creștinism să fie simțitor de mare. Cu toate acestea, Biblia oferea imaginea egalității dintre cele două genuri, însă lasă loc interpretării prin anumite texte analizate în afara contextului. Suprapuse sistemului social clasic, aparența subordonării venea ca o confirmare a inegalității de gen. Prin secolul III, Tertulian vedea femeia ca o mare problemă în mântuirea bărbatului: “Femeie, tu ești poarta diavolului. Tu l-ai prins în mreaja ta pe acela pe care diavolul nu cutează să-l lovească în față. Din pricina ta a trebuit să moară Fiul Domnului. În veci ar trebui să umbli în doliu și în zdrențe” (de Beauvoir, 2004).

Mentalitatea inegalității de gen s-a păstrat mult timp și pentru această imagine au contribuit nu doar oamenii de rând, care asimilau valorile culturale ale generațiilor anterioare, ci și marii lideri de opinie ai vremurilor respective. Pe la jumătatea secolului XIII, Toma D’Aquino descria femeia ca fiind „un bărbat neizbutit sau imperfect”. Ea „este menită să trăiască sub stăpânirea bărbatului și nu are din capul său nici o putere”. El recunoștea proveniența divină a cuplului primordial, dar considera că desăvârșirea femeii nu s-ar putea realiza fără ajutorul bărbatului. Astfel de scrieri menite să facă elogiul masculin și să arate inferioritatea feminină au fost foarte multe, unele scrise de papi, altele scrise de filosofi vremurilor, altele chiar de istorici.

Apariția Renașterii produce, pe lângă marile transformări politice, culturale, economice ale perioadei și o altă imagine asupra femeii (Terec-Vlad, 2015b). Deoarece, în pictură, unul dintre elementele importante aduse în imaginea artiștilor a fost conștiința formelor, imaginea feminină apare mult mai bine conturată decât în stilurile cunoscute până la renaștere. Renașterea târzie, de asemenea, exprimată atât de bine și evident de Michelangelo, adaugă și sentimentalismul în pictură. Or, cu o așa încărcătură, chipul pictat al femeii arată grație, emoții, și, astfel, imaginea ei tinde să se îmbunătățească. Este perioada în care apar scrieri atât împotriva femeii, cât și pentru susținerea socială a ei. Mai mult, unii autori își transmiteau replicile în scris celor care contestau valoarea femeii și egalitatea sa în raport cu bărbatul. Cu toate acestea, deși imaginea femeii primea mai multă admirație datorită elementelor noi care o așezau într-o lumină mai bună, polemicile nu au întârziat să apară. Cu o imagine care-i arăta feminitatea, cu o tehnică artistică favorabilă ei prin care i se exprimau și mai bine emoțiile, femeia a devenit iar subiect de discuție între susținătorii ei și cei care-i contestau egalitatea. Și dacă opera lui Donatello – Iudita și Holofern – cea în care o femeie înfrângea un bărbat, nu a atras atenția celor care vedeau femeia ca inferioară, noile polemici ale începutului de secol XVI au readus în discuție poziția socială a ei. Celebritatea de care s-a bucurat *David*, statuia realizată de Michelangelo, a dus la așezarea ei în public pentru a fi văzută de toți, iar polemicile autorităților locale și ale politicianilor în privința locului în care să fie expusă au fost mari. Până la urmă s-a ajuns la un acord, acela de a muta statuia pe locul celei care îi reprezenta pe Iudita și Holofern, deoarece „nu se cuvine ca o femeie să ucidă un bărbat” (Klein și Zerner, 1989, p. 41 apud Bock, 2002, p. 14).

Libertatea femeii putea fi înțeleasă mai degrabă în starea de necăsătorită sau văduvă, căsătoria fiind instituția în

care statusul feminin era inferior celui masculin, era mediul în care o femeie trebuia să-și asume și mai multe roluri decât în starea anterioară. Încă de la începutul secolului XIV Christine de Pizan recunoștea că „dacă ar fi trăit bărbatul tău, e sigur că nu te-ai fi putut dedica studiului în aceeași măsură, preocupările gospodărești te-ar fi împiedicat” (Ibidem, p. 20). Așadar, datoriile față de propriul bărbat, sarcinile domestice și condiția de soție erau privite ca piedici în calea dezvoltării personale, femeia fiind cea care trebuia să se dedice căminului și să accepte această ierarhie socială garantată și puternic susținută de întreaga comunitate.

Discuțiile polemice asupra egalității dintre sexe au fost destul de aprige și în Franța. După semnarea Declarației franceze a drepturilor omului și cetățeanului din anul 1789, egalitatea dintre bărbat și femei a devenit subiectul unor discuții de nuanță: cetățeanul „activ” și cetățeanul „pasiv”. Diferența dintre cele două categorii, potrivit Constituției franceze din anul 1791, marca sau nu drepturile politice. Mai curând, părerea generală a fost aceea că dependența femeii față de bărbat și mediul familial o face pasivă societății, ceea ce-i conferea doar drepturi naturale. În aceste condiții femeile obțineau drepturi egale la moștenire.

Cu toate acestea, Constituția din 1791 s-a exprimat imprecis asupra raporturilor dintre sexe încât egalitatea bărbatului cu femeia a rămas mai mult un deziderat decât realitate. Permanentele „ajustări” de sensuri prin care condiția femeii era considerată inferioară bărbatului a primit dese critici din partea adeptilor egalității dintre sexe. La 8 ani după Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului, filosoful kantian Johann Adam Bergk, susținut de mai toate vocile feminine ale perioadei, remarcă: „Nici eu nu știu cum de li se refuză femeilor, pe cale legală, dreptul de cetățeni ai statului, atât timp cât nu se pune la îndoială faptul că sunt cetățeni ai statului. [...] Ce-i pasă statului de însușirile naturale

ale fiecărui sex, atât cât timp el trebuie să trateze ambele sexe ca fiind egale, libere și independente!” (Bock, 2002).

Așadar, accesul la comunitate era, mai degrabă, dreptul bărbaților decât al femeilor. Ei dirijau spațiul public, ei erau cei care ofereau măsura lucrurilor, își consolidau pozițiile sociale în raport cu femeia, sprijinindu-se pe vechile imperative comunitare care supuneau femeia, garantându-și prin asta dreptul „natural” de dominație și prioritate deoarece, menținerea și consolidarea aceluiași valori comunitare devenea resursa de bază care-i legitima ierarhia socială din mediul domestic.

Prezența femeilor în spațiul public a fost, la început, o realitate mai mult dorită decât una reală. Din acest motiv, mișcarea feministă și-a concentrat atenția asupra spațiului public și al celui politic, folosind acest spațiu ca cea mai eficientă strategie pentru afirmarea, dovedirea și impunerea unei noi optici asupra statusului feminin. Eficiența acestor acțiuni feministe a fost dovedită prin capacitatea acestora de a constitui grupuri de presiune politică suficient de puternice încât a generat schimbări la nivelul instituțiilor și reglementărilor juridice (Pasti, 2003, p. 62).

Legislația europeană a secolului XIX arată femeia inferioară bărbatului. Coordonatele juridice ale femeii sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX surprind următoarele aspecte ale inferiorității feminine:

- femeia datorează ascultare bărbatului (Art. 195 din Codul Civil)
- averea femeii era administrată de soț, fără ca femeia să aibă vreun drept de decizie
- averea femeii care nu era constituită ca dotă, nu putea fi înstrăinată de aceasta fără acordul soțului (Art. 199 din Codul Civil)
- femeia nu putea da în judecată pe nimeni, dacă soțul nu era de acord cu această acțiune.

- femeia nu putea să dea sau să primească bani sau bunuri de valoare, nu putea să primească moștenire fără acordul soțului
- femeia avea dreptul să-și deschidă cont fără consimțământul soțului, dar nu avea voie să scoată bani din bancă fără acordul său
- dacă femeia cerea divorț, procedurile nu-i permiteau acesteia să părăsească domiciliul conjugal până la încheierea procesului, indiferent de cât de periculos putea fi soțul său
- bărbatul avea drept de custodie asupra copiilor, indiferent de starea lui morală.

Toate aceste prevederi legale au reprezentat pentru România un regres de la codul lui Callimachi, cod în care bărbatul și femeia aveau drepturi egale. Această legislație dezavantajoasă femeii a fost corectată în țări în care adepții feminismului au avut o atitudine promptă (de exemplu, cazul Angliei). În țara noastră, modificările au venit abia de prin anii '30 ai secolului XX (Popescu, 2004, p. 60).

Imaginea femeii a rămas inferioară masculinității, iar această ierarhizare era justificată de cutume și normalitatea tradițională. Orice încercare feminină de a aduce la egalitate raporturile dintre cele două sexe era contracarată de către bărbați. Dacă în Germania, mișcarea feministă a fost interzisă deoarece se considera a fi de inspirație evreiască și dominată de evreice, în Italia, Mussolini a interzis-o fără să își explice decizia. El va recunoaște dreptul de vot pentru femei abia în anul 1925.

În Uniunea Sovietică, deși este primul stat din lume care a acordat drept de vot femeilor în anul 1917, poziția inferioară a femeii a fost menținută mult timp. Poate paradoxal, același an 1917 a fost anul în care mișcarea feministă liberală a fost stopată. Pătrunsă de spiritul rusesc, Alexandra Kollontai considera că feministe sunt un dușman al Rusiei (Bock, 2002, p. 244).

Revoluția rusească din Februarie 1917, înăbușită în același an, nu a avut ca prim țel o reevaluare a statusului feminin, ci o consecință a stării sociale în care se afla țara: jumătate din forța de muncă a Rusiei din acea perioadă era de gen feminin, iar revolta a avut drept cauză suprasolicitarea și veniturile mici pentru munca prestată. Cu toate acestea, dobândirea calității de cetățean, dreptul de vot și alte drepturi obținute de femei ca efect al revoluției au fost considerate un succes menit să redefinească poziția femeii în societatea rusească.

Comunismul a constituit o altă perioadă dificilă pentru istoria statusului feminin. Localizat tot în perioada tradițională, comunismul a profitat de unitatea grupului familial și de preceptele clasice care stăteau la baza mentalităților conjugale. Și cum familia numeroasă reprezenta omul gospodar, omul realizat, care deține o mare forță de lucru și care își realizează toate funcțiile familiale într-o acțiune comună a tuturor membrilor, politicile comuniste puteau profita din plin de aceste particularități. Peste sistemul clasic tradițional, comunismul avea să creeze imaginea unei iubiri idealiste în care parteneriatul bărbat – femeie să înlăture barierele vechi ale ierarhizării. Tonul acestor transformări sociale avea să fie dat de Rusia, iar scopul acestor acțiuni vizau, de fapt, contrariul. Cu rațiuni pronataliste, ideea iubirii ideale crea premisa disoluției la primul semn de nefericire, așadar, facilita accesul la o diversitate de parteneri conjugali în ideea căutării relației conjugale ideale. Noua gândire oferea posibilitatea partenerilor să nu mai depindă unul de celălalt, având ambii posibilitatea de a lucra și de a obține resurse care să creeze un minim sentiment de independență. Egalitatea dintre bărbați și femei avea să fie realizată prin reeducare, prin muncă, prin facilitarea divorțurilor și prin socializarea coplesitoarelor îndatoriri ale muncii reproducătoare, în acest mod, eliberând sexualitatea de forța socială pozitivă, oferindu-